

ЗМІНА ПІДХОДІВ ДО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕЗИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Юрій ФІГУРНИЙ

orcid.org/0000-0002-6463-0920

кандидат історичних наук, завідувач відділу української етнології НДІУ

Ольга ШАКУРОВА

orcid.org/0000-0001-9842-2997

кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу української етнології НДІУ

Анотація. У статті зроблено аналіз закономірностей зміни підходів до наукового дослідження генези українського народу та сучасних етнокультурних процесів в умовах кризи комунізму та відновлення української державності. Виявлено, що у тоталітарну добу історична наука загалом й археологія зокрема жорстко підпорядковувалися вимогам комуністичної ідеології. З'ясовано, що криза комунізму та командно-адміністративної системи у другій половині 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. дала можливість вченим відійти від жорстких заідеологізованих схем та розпочати більш-менш об'єктивно вивчати етногенетичні й етнокультурні процеси у Центральній-Східній Європі загалом та Україні зокрема. Розкрито, що остаточна дезінтеграція СРСР і відновлення Української держави позбавили вчених-гуманітаріїв тотального партійного контролю над фундаментальними і прикладними науково-дослідними розробками та дали змогу їм долучитися до європейського і світового наукового досвіду й продовжувати неупереджено та об'єктивно вивчати етногенетичну та етнокультурну проблематику. Показано, що в Україні на найвищому академічному рівні не існує єдиної загально визнаної теорії українського етногенезу, а на побутовому рівні широкого розповсюдження набули псевдонаукові гіпотези етногенезу українців. Встановлено, що попри постімперський і пострадянський комплекси українські вчені-гуманітарії загалом й М. Брайчевський, В. Баран і Л. Залізняк зокрема доклали чималих зусиль, щоби теоретично обґрунтувати й утвердити як у науково-освітньому дискурсі, так і серед широкого суспільного загалу виважену й обґрунтовану ранньосередньовічну теорію походження українського народу.

Ключові слова: Україна; українці; М. Брайчевський; В. Баран; Л. Залізняк; М. Сікорський; етногенез українців; етнокультурний процес; закономірності зміни підходів; «криза комунізму»; відновлення української державності.

CHANGE OF APPROACHES TO SCIENTIFIC STUDY OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S GENESIS IN THE SECOND HALF OF THE 20TH – EARLY 21ST CENTURY

Yurii FIHURNYI

Candidate of Historical Sciences, Head of the Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Olha SHAKUROVA

Candidate of Historical Sciences, research fellow of the Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Annotation. *The article analyzes the patterns of changing the approaches to scientific research of the genesis of the Ukrainian people and modern ethnocultural processes in the conditions of the crisis of communism and the restoration of Ukrainian statehood. It is discovered that in the totalitarian era, historical science in general and archaeology in particular were strictly subordinated to the requirements of the communist ideology. It is revealed that the crisis of communism and administrative-command system in the second half of the 1980s – early 1990s allowed scientists to move away from rigid ideological schemes and initiate a more or less objective research of ethnogenetic and ethnocultural processes in Central and Eastern Europe in general and Ukraine in particular. It is discovered that the final disintegration of the USSR and the restoration of the Ukrainian state freed humanitarian scientists from total party control over fundamental and applied research elaborations. This allowed their joining European and global scientific experiments for the continuation of the impartial and objective study of ethnogenetic and ethnocultural issues. It is shown that in Ukraine, there is no single universally accepted theory of Ukrainian ethnogenesis at the highest academic level, while its pseudoscientific hypotheses have become commonly widespread. It has been established that, in spite of the postimperial and post-Soviet complexes, Ukrainian humanitarian scholars, namely M. Braychevskiy, V. Baran, and L. Zalizniak, have made considerable efforts to theoretically establish a well-balanced and substantiated early-medieval theory of the Ukrainian people's origin both in the scientific and educational discourse and among the general public.*

Key words: *Ukraine; Ukrainians; M. Braichevskiy, V. Baran; L. Zalizniak; M. Sikorskiy; ethnogenesis of Ukrainians; ethnocultural process; patterns of change; crisis of communism; restoration of Ukrainian statehood.*

З відновленням української державності на порядок денний постало питання наукового осмислення вітчизняних етнічних, етнокультурних, державотворчих і націєтворчих процесів. Ця проблема стала актуальною насамперед тому, що у часи існування СРСР об'єктивний аналіз цих процесів був унеможливлений комуністичною ідеологією, яка гуманітарні дослідження надійно вмонтувала в прокрустове ложе більшовицьких догматів.

Наукова новизна праці полягає у розробці актуальної проблематики, яка, незважаючи на деякі публікації з цієї теми, залишається ще недостатньо вивченою й потребує подальшого опрацювання. Загалом обґрунтування закономірностей зміни етногенетичних гіпотез та порівняльний аналіз етнокультурних

процесів радянської та пострадянської України у їх нерозривній цілісності і послідовності допоможе не лише їх дослідити, а й використати ці теоретичні напрацювання у модерному українському етнокультуротворенні.

Метою дослідження є виявлення й обґрунтування закономірностей зміни підходів до наукового вивчення україногенези та сучасних етнокультурних процесів в умовах кризи і розпаду СРСР й відновлення Української держави.

Для досягнення поставленої мети вважаємо за доцільне: 1) лаконічно охарактеризувати стан досліджуваної проблематики; 2) розкрити сутність використовуваної термінології; 3) показати стан і напрямки етногенетичних напрацювань у тоталітарну добу; 4) виявити закономірності зміни підходів в

осмисленні походження українського народу й сучасних етнокультурних процесів у суверенній Україні; 5) підвести підсумки дослідження.

Ця праця реалізується в межах виконання науково-дослідної роботи, що фінансується з державного бюджету, «Етнокультурні процеси в Україні (1985–2017)». Вона виконується в НДІУ МОН України відповідно до напрямку планової роботи відділу української етнології.

З дезінтеграцією СРСР й усамостійненням України перед вітчизняними науковцями постало завдання об'єктивного вивчення українських етнокультурних процесів і професійного забезпечення впливу на них з метою унеможливлення етнічних, етнокультурних, етнорелігійних і національних конфліктів. Саме тому багато українських дослідників намагалися осмислити й узагальнити минулий досвід і сучасні наявні тенденції. Окремих аспектів цієї контраверсійної теми торкалися у своїх дослідженнях В. Баран, В. Балущок, А. Білецький, В. Борисенко, М. Брайчевський, Т. Воропаєва, П. Гай-Нижник, І. Грабовська, С. Грабовський, М. Гримич, А. Дунаєвська, М. Жулинський, Л. Залізник, Г. Залізник, Я. Калакура, О. Калакура, С. Макарчук, Л. Масенко, В. Наулко, Г. Півторак, М. Попович, Я. Радевич-Винницький, В. Русанівський, Б. Савчук, А. Свідзінський, М. Сікорський, Г. Скрипник, О. Таланчук, М. Тиводар, О. Чирков та інші. Разом з тим обґрунтування законності зміни підходів до наукового дослідження походження українського народу та сучасних етнокультурних процесів в умовах кризи комунізму й відновлення української державності

поки що не стало темою окремого дослідження, тому й потребує, на нашу думку, фахового опрацювання.

У проведеному комплексному українознавчому аналізі були використані такі загальнонаукові і спеціальні методи наукового пізнання, як порівняльний, історико-хронологічний, історико-ситуаційний, ретроспективний, біографічний тощо. Задіяний у дослідженні принцип історизму дав можливість вважати осмислити найголовніші закономірності зміни підходів до наукового дослідження етногенетичних й етнокультурних процесів в умовах кризи комунізму та відновлення Української держави.

Охарактеризуємо засадничі поняття, на яких ґрунтується наше дослідження. Так, українські етнокультурні процеси – це довготривалий історичний розвиток, під час якого на теренах, залюднених українцями, формується їх власний етнокультурний простір та зароджується і розвивається цілісний етнокультурний комплекс, прямо і опосередковано пов'язаний зі спільним походженням українців, функціонуванням їх рідної мови, творенням етнічної території, побутуванням традиційної української культури, утвердженням християнської віри тощо.

Українські етногенетичні процеси – це зародження, формування і розвиток української етнічної спільноти, яка під час свого тривалого поступального розвитку набуває унікальних рис, що кардинально відрізняє її від інших етносів.

Український етнокультурний простір – це побутування на певній території своєрідного і неповторного комплексу матеріальної й духовної культури українського народу протягом досить

тривалого часу, саме внаслідок цього довготривалого розвою він набуває самотності та довершеності.

Український етнокультурний комплекс – це сукупність важливих етновизначальних ознак, які прямо і опосередковано пов'язані зі спільним походженням українців, функціонуванням у їхньому середовищі рідної мови, творенням українським народом власної етнічної території, побутуванням традиційної української культури (етнокультури), утвердженням в українців християнської віри, існуванням у них особливого менталітету й психотипу тощо.

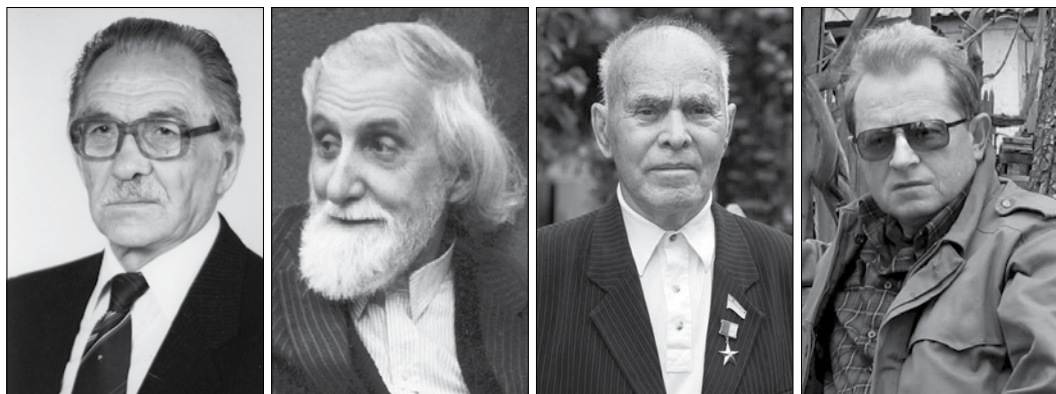
Українська етнічна ідентичність (самотність, тотожність тощо) – це усвідомлення українцями своєї належності до унікального українського етносу через реальні ототожнення базових характерних чинників свого духовного світогляду і матеріального добробуту з численними ознаками й компонентами української етнічної спільноти.

Найвагомішими складовими елементами українського етнокультурного комплексу є: споконвічні етнічні землі та багатівкове існування на них своєї етнічної спільноти – українців, які мають спільне походження, використовують у повсякденному житті рідну мову, створюють повсякчас самотню традиційну культуру (матеріальну і духовну), всіляко розвивають самосвідомість, зберігають і передають із покоління в покоління етнічну пам'ять (насамперед вони фіксуються в усній народній творчості – піснях, думах, легендах, переказах, прислів'ях і приказках тощо), мають самоназву, власну ментальність, психотип і стереотипи поведінки та наповнюють християнську релігію неповторним українським змістом.

Для обґрунтованого осягнення зміни підходів до наукового дослідження українських етногенетичних й етнокультурних процесів вченими радянської і пострадянської доби нами використано переважно напрацювання з цієї проблематики М. Брайчевського [9, 10], М. Сікорського [18, 19, 20], В. Барана [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 21] і Л. Залізняка [12, 13, 14, 15, 16, 21].

Склад такої своєї фокус-групи зумовлений насамперед тим, що, поперше, всі ці дослідники жили і працювали як у тоталітарну добу СРСР, так і у часи суверенної України. По-друге, їх об'єднує зацікавленість українською минулими загалом і археологією зокрема. Нагадаємо, що у радянський період етнологія вважалася буржуазною псевдонаукою й була під забороною в СРСР, а етнографи займалися переважно вивченням матеріальної культури й лише археологи мали можливість тією чи іншою мірою торкатися у своїх дослідженнях етногенетичної та етнокультурної проблематики. По-третє, науковий доробок М. Брайчевського, М. Сікорського, В. Барана і Л. Залізняка є досить вагомим, якісним і репрезентативним та надає змогу не лише осмислити їх внесок у цю тему, а й зробити деякі важливі узагальнення, які допоможуть вийти на вищий аналітичний рівень. По-четверте, особисте знайомство і спілкування авторів цієї статті з В. Бараном і Л. Залізником та опосередковане (через людей, які їх добре знали) з М. Сікорським та М. Брайчевським надали можливість використовувати не лише наукові публікації й архівні джерела, а й власні польові матеріали.

Тому аналіз наукових досягнень цих непересічних особистостей у зазначеній

Володимир Баран Михайло Брайчевський Михайло Сікорський Леонід Залізняк

вище проблематиці дасть змогу екстраполювати отриманий результат на розвиток дослідницької думки у кінці другої половини ХХ – на початку ХХІ ст. та обґрунтувати закономірності зміни підходів щодо етногенетичних й етнокультурних студій в умовах стагнації і руйнації тоталітаризму та відродження суверенної України.

У тоталітарній державі, якою, без сумніву, був СРСР, головне завдання історичної науки полягало у вивченні в хронологічній послідовності конкретного розвитку людського суспільства та його закономірностей від найпримітивніших форм (первіснообщинний лад) до комунізму (найвищої суспільно-економічної формації), що історично мав прийти на зміну капіталізму, найважливішою сутністю якого була відсутність приватної власності на засоби виробництва й ліквідація усіх форм соціального і національного гноблення тощо [23, с. 91].

Також радянські історики мали теоретично обґрунтувати всі заідеологізовані постулати (концепції, концепти, конструкти тощо), які були озвучені на найвищому рівні лідерами

Комуністичної Партії Радянського Союзу. Якщо технічні науки у СРСР мали забезпечити поступальний розвиток народного господарства й військово-промислового комплексу і в підсумку перетворити Країну Рад на могутню наддержаву, яка у перспективі (близькій чи далекій) мала накинути комуністичну ідеологію всій людській цивілізації та посприяти перемозі комунізму в усьому світі, то радянська гуманітаристика (усі суспільствознавчі науки й особливо історичні) мала на меті всіляко пропагувати вищість і позитивність радянського способу життя, перспективність планової соціалістичної економіки, комуністичної ідеології й загалом неминучість краху капіталізму та перемогу комунізму на планеті Земля.

У першій половині I тис. н. е. на теренах України побутувала своєрідна так звана черняхівська археологічна культура. Її особливість полягала у досить-таки високому культурному рівні, що стало наслідком контактів з Римською імперією. Окрім суто наукового зацікавлення черняхівськими старожитностями, з'явився геополітичний аспект. Так, у роки Другої світової війни

нацисти визнали цю археологічну культуру виключно німецькою, тим самим безапеляційно включивши терени, на яких мешкали так звані «черняхівці», споконвічними етнічними німецькими землями, сумнозвісним «життєвим простором». У зв'язку з цим на тимчасово окупованій гітлерівцями території України їхні археологи проводили польові дослідження для підтвердження цієї теорії. Враховуючи цей геополітичний бекграунд, після завершення Другої світової війни радянські компартійні ідеологи змушені були впритул зайнятися цією проблемою, щоби знешкодити злочинні інсинуації Третього рейху. Археологи в СРСР отримали чітку вказівку зверху науково обґрунтувати, що це стовідсотково автентична слов'янська культура. Саме тому у радянську добу переважна більшість археологів була переконана у її винятково слов'янській належності [22, с. 53–54].

Зокрема, відомий український радянський археолог В. Довженок писав: «Історична інтерпретація черняхівської культури потребує всебічного її вивчення – від питань загальноісторичних умов, в яких вона складалась, до детального вивчення окремих речей. А загальноісторичні умови були такими, що не можна вказати жоден народ, крім слов'ян, якому могла б належати черняхівська культура. Характер культури цілком певно змальовує основні риси цього народу. Він мав бути осідлим і жити в Середньому Подніпров'ї не менше чотирьох століть. І сама культура цього народу складалась в умовах Лісостепу, в умовах економічних і культурних контактів з римськими провінціями, сарматським і дакійським населенням, а це знову вказує на територію

Середнього Подніпров'я та суміжних районів. Це був народ землеробський, і його землеробська культура також складалась в умовах Лісостепу. Народ цей був найчисленнішим в Європі. Така маса населення не могла звідкись прийти. Народ цей міг вирости тільки на місці внаслідок довгого попереднього розвитку на вказаній території. Таким народом могли бути тільки слов'яни» [11, с. 66–67].

Цієї думки притримувався й М. Брайчевський, який вважав, що її етнічний склад був переважно слов'янським, східна частина складалась з антів, а західна – зі склавинів. З цього приводу дослідник писав: «Вважаємо, що внутрішня структура черняхівської культури (її східної частини) показує структури Антського союзу племен. Він об'єднував шість східнослов'янських племінних груп: уличів, тиверців, дулібів, бужан, волинян, білих хорватів» [10, с. 155].

На думку М. Брайчевського, черняхівська культура не зникла на рубежі IV–V ст., а продовжувала розвиватися і надалі, ставши згодом однією з головних основ для виникнення культури Київської Русі [10, с. 155].

М. Сікорський теж вважав черняхівську культуру слов'янською: «Пам'ятки культури полів поховань свідчать, що ранньослов'янське суспільство першої половини I тис. н. е. досягло високого рівня історичного розвитку. Це був останній етап первіснообщинного ладу. Протягом другої половини I тис. наші предки остаточно переходять до феодалізму. З того часу формується й давньоруська держава із центром у Києві» [20, с. 22–23].

В. Баран проаналізував як аргументи прибічників її готської належності,

так і докази її слов'янської атрибуції, а також неспростовні факти adeptів її багатоетнічності. Зрештою, на його думку, синкретична черняхівська культура формувалася на основі низки місцевих культур – передусім скіфо-сарматської, дако-гетської, зарубинецької, пшеворської, а дещо згодом й елементів вельбарської та провінціально-римської. Врешті-решт, черняхівська культура сформувалася як соціально-економічна спільність Південно-Східної Європи, а різні етнічні групи, які входили до її складу, знаходилися в процесі інтеграції [3, с. 161–162].

Тому В. Баран наголошує: «Таким чином, можна зробити висновок, що основним субстратом, на якому виникла черняхівська культура, в Лісостеповій зоні було населення пізньозарубинецької, пшеворської і липицької культур; у степовій – пізньоскіфське і сарматське. Черняхівська культура виникла тоді, коли ці старожитності на певній території перестали існувати як окремі культурні одиниці, а їх елементи в процесі взаємодії призвели до створення нового культурного явища з новими ознаками, які його відрізняють від кожної із окремо взятих субстратних культур» [3, с. 162].

Також дослідник зазначає, що навала гунів у кінці IV ст. припинила розвиток цих етногенетичних процесів, але ті ареали черняхівської культури, а саме північні і північно-західні, які залишилися дещо осторонь від інвазії кочовиків, стали базою для відновлення етнокультурного потенціалу, тому їх населення взяло згодом участь у формуванні нової слов'янської культури раннього середньовіччя [3, с. 162].

Отже, можемо допустити, що цінні знання про етногенетичні, етнокультурні

процеси зародження і формування єдиної в соціально-економічному відношенні й синкретичної в етнічному плані черняхівської культури згодом могли стати у нагоді творцям нової радянської спільності, які, використовуючи потужну командно-адміністративну тоталітарну систему, планували з часом асимілювати усі численні етноси СРСР в єдиний – радянський [23, с. 98].

Згідно з офіційною версією радянської історичної науки український народ виникає не раніше XIV–XV ст. А до цього часу існує давньоруська народність – спільний предок українського, білоруського та російського народів.

Цю заідеологізовану гіпотезу почали активно розробляти і пропагувати у 50-х роках ХХ ст., а свого найбільшого поширення у СРСР вона набула у 60 – 80-х роках минулого століття. Це було пов'язане з тим, що саме у цей час комуністичні ідеологи намагалися практично створити в СРСР з-понад сотні різноманітних народів один-єдиний – радянський. Для цього їм конче був необхідний історичний прецедент. Саме таким яскравим етногенетичним конструктором мала стати давньоруська народність. Цей ідеологічний концепт надзвичайно пропагувався тоталітарною владою й тому, що кожен фаховий дослідник (історик, археолог, етнограф тощо), який займався прямо чи опосередковано Руссю, мав в обов'язковому порядку підтвердити свою лояльність, згадавши про незаперечне існування у ті часи давньоруської народності, давньоруської мови, давньоруської культури, давньоруської держави тощо.

У зв'язку з цим М. Брайчевський змушений був критикувати т. зв. буржуазно-націоналістичну концепцію

українського етногенезу М. Грушевського та його однодумців, які у своїх працях розвивали думку про формування сучасних східнослов'янських народів (українців, білорусів, росіян) у докиївські часи, та їх тверде переконання, що Київська Русь була державою українського народу [10, с. 183].

Тому М. Брайчевський наголошував, що історія Київської Русі є насамперед спільним періодом в історії усього східного слов'янства, а давньоруська держава може і повинна вважатися державою водночас і українською, і російською, і білоруською. Щодо етнічного субстрату Русі, то вчений вважав, що він являв собою певну єдність, в якій структурні елементи ще не знайшли своєї остаточної кристалізації, а формування конкретних східнослов'янських народів на той час ще не досягло такої стадії, коли з'являється реальна можливість говорити про ці етноси як про цілком сформовані етнічні спільноти [10, с. 183].

Проте навіть у цій радянській науковій парадигмі М. Брайчевський намагався показати своє власне бачення: «...здається невдалою поширена формула: «давньоруська народність – спільний предок трьох народів – російського, українського та білоруського». Вона надто спрощує проблему; з неї виходило б, що, скажімо, кривичі або ільменські словени були в такій же мірі предками сучасних українців, як поляни чи сіверяни. Тому вважаємо більш правильним говорити про те, що Русь становила спільний період (або етап) в історичному розвитку трьох східнослов'янських племен» [10, с. 189].

Науково-дослідницька діяльність В. Барана відбувалася теж у межах радянської наукової парадигми, тому він

змушений був декларувати свою прихильність концепції давньоруської народності. Так, він наголошував (зацитуємо мовою оригіналу для збереження особливостей тогочасної наукової лексики): «Найважливішим фактором, що посприяв уніфікації східнослов'янської культури і складанню давньоруської культури, було створення в IX столітті Давньоруської держави, до якої увійшло більшість східнослов'янських союзів племен. Кількісне зростання міст, бурхливий розвиток в них ремесел і торгівлі, будівництво порубіжних фортець, що заселялися вихідцями з різних областей Русі, військові походи руських князів, в яких брали участь воїни всіх об'єднаних земель, все це сприяло створенню єдиної давньоруської культури і давньоруської народності, яка об'єднала всі східнослов'янські племена, а також частину неслов'янського населення Східної Європи» [7, с. 163].

Незважаючи на значний ідеологічний тиск, М. Сікорський намагався якнайменше згадувати і пропагувати давньоруський концепт [25, с. 64–65]. Так, у книзі «На землі Переяславській» у розділах, присвячених киеворуському часу, вчений жодного разу не згадав про існування у той період так званої давньоруської народності. Зате М. Сікорський відзначив, коли вперше у літописі зафіксовано назву «Україна» [20, с. 38].

Отже, у другій половині XX ст. тоталітарна влада поставила перед радянською гуманітаристикою нагальне й першочергове завдання – теоретично обґрунтувати можливість створення і поступального розвитку нової прогресивної етнічної спільноти, а саме радянського народу. На думку партійних функціонерів, він мав згуртувати

й об'єднати понад сто народів і народностей СРСР у монолітний соціокультурний організм, який, у свою чергу, мав збудувати т. зв. розвинутий соціалізм, дещо згодом – комунізм, а у далекій перспективі стати взірцем для перетворення величезної кількості етнічних спільнот планети Земля у єдину комуністичну спільність.

Таке партійне і радянське моделювання етнокультурних процесів у 60 – 80-х роках ХХ ст., на нашу думку, базувалося на загальновідомих історичних прецедентах. Оскільки радянський народ створювався не на ефемерних утопіях, а на етногенетичних й етнокультурних засадах формування і становлення російського етносу, то де-юре і де-факто саме росіяни стали тим підґрунтям, на якому базувався і творився цей комуністичний концепт. Можливо, в його основу була покладена така етногенетична модель: ранні слов'яни (черняхівська археологічна культура) – східні слов'яни (давньоруська народність) – росіяни (Московська держава й Російська імперія) – радянський народ (усі етнічні спільноти СРСР).

На нашу думку, така модель стала прийнятною для партійних функціонерів й активно впроваджувалася ними у життя, починаючи від теоретичних наукових досліджень і завершуючи їх практичною реалізацією.

Загалом етнокультурні процеси у зазначений період характеризуються активним зросійщенням майже усіх народів СРСР, втратою ними власних етнокультурних комплексів, етнокультурного простору, ідентичності тощо та поступовим перетворенням їх на радянську спільність (т. зв. «гомо советікусів»). Така тотальна асиміляція мала

на меті не лише перетворити та «переплавити» багатющу культуру всіх народів СРСР на соціалістичну за змістом і національну за формою, як це повсякчас виголошувалося з високих партійних трибун, а й передусім створити монолітний радянський народ, який би став безвідмовним знаряддям для досягнення тоталітарною владою власних гегемоністських геополітичних завдань – знищення НАТО та їх спільників, ліквідація капіталізму як форми суспільних відносин, панування над усім світом та побудова комунізму на планеті Земля. Проте СРСР вийшов із довготривалого цивілізаційного протистояння з євроатлантичною співдружністю не переможцем, а переможеним і, врешті-решт, розпався на 15 незалежних державних утворень, а комуно-радянський глобалізаційний, етнокультурний тоталітарний проект остаточно канув у Лету.

З відновленням української державності на початку 90-х років ХХ ст., на решті, зник тоталітарний ідеологічний тиск на українських вчених і кожен з них отримав можливість писати не те, що вимагали, а те, як є насправді.

Ці кардинальні зміни дали змогу М. Сікорському, врешті-решт, оприлюднити власні погляди щодо етнокультурної належності археологічних культур, зокрема черняхівської: «В кінці III ст. н. е. на території Правобережжя та Лівобережжя Середнього Подніпров'я поширюється черняхівська археологічна культура, назва якої походить від могильника в с. Черняхів Кагарлицького району на Київщині, вперше дослідженого В. Хвойкою. Носіями черняхівської культури були численні різноетнічні племена, що заселяли величезні простори України від

Карпат до Лівобережжя Дніпра і від Полісся до Причорноморських степів» [18, с. 140].

Також дослідник висловив власне бачення на походження і розвиток українського народу, його мови та важливе значення у цих етногенетичних й етнокультурних процесах Переяслава і Переяславщини: «Переяславська земля! Тільки зворушливо і захоплено я можу вимовляти твоє ім'я. Ти – джерело української державності і козацтва, один із найсвятіших куточків землі нашої, сповненої вщерть радістю та смутком, пам'яттю та пророцтвом. Ти пройшла багатівковий шлях з минулого в майбутнє. Твоє життя проgrimкотіло крізь долю народу нашого, крізь пісню і щире слово як глибинний символ вселюдського єднання. Ти – етнічний центр, де проходив процес формування слов'янства, в XII ст. – процес формування української народності, а пізніше – української нації. Найвідоміші бої з печенігами, половцями і татарами проходили на твоїй землі. Твоє місто – Переяслав – боронилося, як могло, бо ж його жителі захищали не лише себе, а й Київ, всю землю Руську. З цим же містом тісно пов'язаний геніальний твір – «Слово о полку Ігоревім», написаний старою українською мовою одним із учасників боїв з половцями біля Переяслава 1187 року. Повідомляючи про смерть одного з найвидатніших переяславських князів Володимира Глібовича, літописець зазначав: «й плакашся по немъ, вси Переяславци...О нем же Украина много постана». То була перша згадка назви «Україна» в літописах, що є одним із свідчень початку формування української народності» [19, с. 6–7].

Вагоме значення для відродження і розвитку етнології в Україні мало

відкриття Інституту українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка (зараз НДІУ МОН України), де у 1992 р. розпочав діяльність відділ етнології, який займався дослідженням етнічної та етнокультурної історії українського народу. У цьому відділі довгий час плідно співпрацювали В. Баран і Л. Залізник.

Варто також зазначити й на тому, що проблемами етногенезу українців за часів становлення незалежності України займалися й в НДІ українознавства, одним із початківців цього напрямку діяльності був, зокрема, В. Баран, якого підтримало й тогочасне керівництво Інституту. Сам В. Баран про той етап свого науково-дослідницького життя згадує так: «Академік П. П. Кононенко успішно розробляє теорію українознавства, займаючись археологією слов'ян, я вписуюсь у наш колектив в Інституті українознавства, порівнюючи з роботою в Інституті археології, дещо розширив коло питань: почав досліджувати не тільки ранніх слов'ян: їх походження, розселення, процеси формування племен, державотворчі процеси, зокрема утворення Київської держави, але й конкретні процеси формування українського народу. Проблеми слід вирішувати комплексно, бо вони – взаємопов'язані. Їх потрібно ставити і вирішувати на основі багатьох джерел, зокрема археологічних» [17, с. 24].

Робота за сумісництвом значно розширила спектр наукових зацікавлень вчених. Якщо в Інституті археології НАН України хронологічні рамки дослідження обумовлювалися лише певними напрямками (кам'яна доба та ранні слов'яни), то в Інституті українознавства Київського університету імені

Тараса Шевченка науковець міг розробляти будь-яку цікаву для нього проблему безвідносно до часових чи тематичних обмежень, по-перше. По-друге, справжній вчений завжди прагне опанувати нову для себе проблематику, яка дає можливість не лише підвищувати свій фаховий рівень, але й досліджувати актуальну для суспільства тему. Саме такою у 90-х роках ХХ ст. в Україні стала проблема походження українського народу. В СРСР на академічному рівні було офіційно визнано, що генезис українського народу відбувався у XV–XVI ст., а до того часу існувала єдина давньоруська народність, яка започаткувала першу східнослов'янську державу – Давню Русь. Будь-який радянський вчений, який піддавав сумніву цю заідеологізовану концепцію, автоматично звинувачувався в українському буржуазному націоналізмі, піддавався суспільному осуду і міг бути покараний [24, с. 44–45].

Але навіть з руйнацією СРСР і відновленням української державності ця т. зв. пізньосередньовічна концепція походження українського народу протягом майже чверть століття залишалася панівною чи хоча б у тренді етногенетичних дискурсів, і лише завдяки титанічній науковій праці М. Брайчевського, Л. Залізняка, В. Барана та інших вона поступово втрачає домінуючі позиції. Таке суттєве гальмування українських етногенетичних студій стало наслідком того, що вітчизняний апологет пізньосередньовічної концепції походження українського народу доктор історичних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту археології НАН України (1987–2016), а з 2017 р. – почесний його директор П. Толочко своїм

авторитетом у науковій та суспільно-політичній сферах України виступав надійним гарантом радянщини і всіляко не толерував спроби опонентів похитнути підвалини пізньосередньовічної концепції й заперечити існування давньоруської народності [24, с. 44–45].

М. Брайчевський розкритикував т. зв. концепцію єдиної давньоруської народності, що стала науковим підґрунтям для пізньосередньовічної концепції походження українського народу. Учений наголошував, що теза про розпад давньоруської народності внаслідок феодалної роздробленості (яка певного часу набула популярності в українській історіографії) та гіпотеза про абсолютну етнічну єдність східного слов'янства, нібито розбиту лише монгольською навалою, є неприйнятними [9, с. 51].

«Основною помилкою обох концепцій було те, – писав М. Брайчевський, – що вони розглядали формування трьох східнослов'янських народів як акт єдиної дії; як розпад початкової загально-руської спільноти. Насправді той процес не означав зникнення первинної Русі з історичного кону. Він мав складний діалектичний характер, у якому перепліталися як диференціаційні, так і інтеграційні тенденції» [9, с. 51–52].

Загалом походження українського народу М. Брайчевський вбачав за такою схемою: анти – початкова Русь V–VII ст. – Київська Русь IX–XIII ст., лише згодом від цього первісного загально-руського (праукраїнського) стовбура у першій половині XI ст. відокремилася білоруська етнічна спільнота, а у середині та другій половині XII ст. – російська спільнота, а українська етнічна спільнота продовжувала свій поступальний і цілеспрямований розвиток [27, с. 563].

Протягом 90-х років ХХ та на початку ХХІ ст. у своїх численних етнологічних працях Л. Залізняк обґрунтовує узгодженість ранньосередньовічної концепції походження українців з універсальною схемою етногенезу великих європейських етносів та схемою етногенезу східних слов'ян М. Грушевського. Якщо М. Грушевський вважав антив безпосередніми предками українського народу, то Л. Залізняк переконаний, що ними були саме склавини, а анти лише згодом долучилися до цього процесу. За Л. Залізником, українська етнологічна періодизація має такий вигляд: етногенез українців розпочинається з кінця V ст.; далі – склавини і частково анти (V–VII ст.); літописні племена волинян, деревлян, полян, білих хорватів, уличів, тиверців (VIII–IX ст.); руський народ (праукраїнці) (IX–XIII ст.) й українці (XIV–XXI ст.). Активно критикуючи сучасні екзотичні концепції доісторичного походження українців, вчений наголошує: 1) український народ зароджується не будь-коли, а лише тоді, коли формується його базовий етнокультурний комплекс, до якого входять мова, культура, темперамент, характер, антропологічний тип, самосвідомість та специфічні форми господарювання; 2) головною етновизначальною ознакою українського етносу є тяглість його етнокультурного розвитку, тобто наявність цілісного комплексу етнокультурних елементів протягом достатньо тривалого часу [26, с. 131–132].

У свою чергу В. Баран, досліджуючи етнокультурну та етнологічну проблематику, прийшов до висновку, що саме велике розселення слов'ян у V–VII ст. приводить до виникнення,

а потім і до відокремлення тієї групи східнослов'янських племен, яка в майбутньому стала основою для утворення українського етносу. Згодом склавини (носії празько-корчацької археологічної культури) та анти (носії пеньківської археологічної культури) об'єднуються й утворюють людність райковецької і волинцівсько-роменської археологічних культур, які стали базою зародження українців. Розпад Київської Русі, що остаточно визначився після монголо-татарської навали, призвів до відокремлення та завершення формування білоруського, російського та українського народів. В. Баран вважає, що український етногенез мав таку періодизацію: 1) слов'яно-венедський період (рубіж ер – IV–V ст. н.е.); 2) раннє середньовіччя (V–VII ст.); 3) слов'яни напередодні утворення Київської Русі (VIII–X ст.); 4) Київська Русь та період після її розпаду (кінець X ст. – початок XIII ст.) [26, с. 137].

Отже, зі зникненням СРСР з геополітичної арени та відновленням Української держави у 1991 р. українські дослідники остаточно позбавилися комуністичного ярма й отримали можливість вільно займатися науковою діяльністю. Ці епохальні структурні зміни дали можливість М. Сікорському, М. Брайчевському, В. Барану і Л. Залізнику оприлюднювати власне бачення етнологічних та етнокультурних процесів на території України загалом і щодо походження українського народу, розвитку української мови, культури, традицій тощо.

Таким чином, відновлення на початку 90-х років ХХ ст. української державності вкотре продемонструвало як друзям, так і ворогам незнищенність

українців, стійкість і витривалість їх етнокультурного комплексу та його складових. Разом з тим вже понад чвертьстолітнє існування суверенної України показало як самим українцям, так і цілому світу, що постколоніальний і посттоталітарний тягар усіляко сповільнює її поступальний розвій. Стало очевидним, що спадщина 263-річного перебування України у складі імперії Романових і майже 70-річної радянської окупації не долається одномоментним оприлюдненням Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року. Для остаточного подолання та усвідомлення її псевдонаукових концептів потрібні десятиліття копіткої інтелектуальної праці, політичної волі керівництва, координації діяльності владних інституцій, консолідації громадянського суспільства та створення новітньої української політичної нації. Проте такий перебіг модерних етнокультурних процесів був суттєво загальмований і підкорегований щонайменше двома факторами.

Перший – внутрішній, а саме формування з середини 90-х років ХХ ст. в Україні кланово-олігархічної системи, яка на початку ХХІ ст. остаточно утвердилася в суспільно-політичному, економічному й культурному житті країни, цим самим призупинивши як розпочаті реформи, відхід від пострадянських практик, євроатлантичну інтеграцію, так і значне звуження сфери впливу державної мови, гальмування розвою вітчизняної гуманітарної науки, українського культурного контенту тощо.

Другий чинник – зовнішній, поступова переорієнтація Російської Федерації з демократичного на авторитарний шлях розвитку й управління

та повернення її керівництва до неоімперського дискурсу в контексті інформаційно-наукової війни з Україною. У зв'язку з цим був створений і розпочав активно впроваджуватися у життя політико-ідеологічний концепт т. зв. «русского мира», що спрямовувався передусім на повернення Росією статусу наддержави у кордонах 1914 р. та пропаганди триєдиного народу (російського). Такі кардинальні зміни та зазіхання дали можливість російській політичній, економічній, військовій, дипломатичній і культурній експансії суттєво загальмувати, а у деяких випадках навіть зупинити державотворчі, націєтворчі й етнокультурні процеси чи не на усьому пострадянському просторі. Подібними заявами В. Путін намагається вкотре переконати українців у їх неспроможності бути т. зв. «історичним народом», мати власну національну державу й творити свою, а не чужу імперську історію. Саме тому українським ученим потрібно утвердити як на академічному, так і на повсякденному рівнях фундаментальне положення, що українці та росіяни – різні народи із кардинально інакшим історичним минулим і сьогоденням. Також вітчизняним дослідникам конче необхідно впроваджувати у науково-освітній простір ранньосередньовічну теорію походження українського народу, яка, на відміну від інших етногенетичних гіпотез, сприяє подоланню в українців багатьох комплексів, зокрема меншовартості й малоросійства, та утвердженню в їх свідомості й повсякденному бутті не євроазійських, а європейських загальнолюдських цінностей. Зрештою, остаточна відмова від радянських і пострадянських етногенетичних концепцій, утвердження у

вітчизняному парадигмальному просторі загальноновизнаної у соціумі ранньосередньовічної теорії етногенезу українців, збереження і поступальний розвиток реального етнокультурного простору, етнокультурного комплексу та його найважливіших складових тощо допоможе українцям відновити позитивну динаміку українських етнокультурних процесів на початку XXI ст.

Отже, здійснивши аналіз головних тенденцій зміни підходів до наукового дослідження генези українського народу та сучасних етнокультурних процесів в умовах кризи комунізму й відновлення Української держави, можемо викремити такі закономірності:

по-перше, у тоталітарну добу історична наука загалом й археологія зокрема жорстко підпорядковувалися вимогам комуністичної ідеології та виконували рішення партійних і радянських органів і функціонерів, створюючи саме той науковий продукт, який від них вимагала командно-партійна система (наприклад, слов'янська належність черняхівської археологічної культури, існування у часи Київської Русі єдиної давньоруської народності тощо);

по-друге, криза комуністичної ідеології та командно-адміністративної системи у другій половині 80-х – на початку 90-х років XX ст. дала можливість вченим відійти від жорстких заідеологованих схем та розпочати більш-менш об'єктивно вивчати етногенетичні й етнокультурні процеси у Центрально-Східній Європі загалом та Україні зокрема;

по-третє, остаточна дезінтеграція СРСР і відновлення Української держави позбавили вчених-гуманітаріїв тотального партійного контролю над

фундаментальними і прикладними науково-дослідними розробками та дали змогу їм долучитися до європейського і світового наукового досвіду й продовжувати неупереджено та об'єктивно вивчати етногенетичну та етнокультурну проблематику;

по-четверте, незважаючи на вже понад чвертьстолітнє існування суверенної Української держави, в українській гуманітарній сфері, особливо у тій її галузі, яка дотична до вивчення походження українського народу, осмислення вітчизняних етнокультурних процесів тощо, кардинальних зрушень, на жаль, не відбулося. Так, в Україні на найвищому академічному рівні не існує єдиної загальноновизнаної теорії українського етногенезу, а на побутовому рівні широкого розповсюдження набули аматорські, псевдонаукові гіпотези етногенезу українців. Значною мірою це пов'язано як з об'єктивними факторами (постколоніальний і посттоталітарний спадок), так і з суб'єктивними чинниками (наприклад, багатолітня діяльність незмінного очільника Інституту археології НАН України П. Толочка, який всіляко пропагував і підтримував заідеологовану пізньосередньовічну теорію походження українського народу та існування у часи Київської Русі єдиної давньоруської народності, т. зв. «спільної колиски трьох братніх народів – росіян, українців, білорусів»);

по-п'яте, попри постімперський і пострадянський комплекси українські вчені-гуманітарії загалом й М. Брайчевський, В. Баран і Л. Залізник зокрема доклали чималих зусиль, щоби теоретично обґрунтувати й утвердити як у науково-освітньому дискурсі, так і серед широкого суспільного загалу

виважену й обґрунтовану ранньосередньовічну теорію походження українського народу, а також розкрити особливості і закономірності вітчизняних етнокультурних процесів, які допоможуть як на сучасному етапі, так і у майбутньому зменшити до мінімального рівня потенціал імовірних непорозумінь і конфліктів на етнокультурному ґрунті та посприяють сталому розвитку Української держави й української політичної нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран В. Д. Давні слов'яни. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. 336 с.
2. Баран В. Д. Етногенез українського народу: короткий нарис: науково-публіцистична праця. Київ: Товариство «Знання» України, 2007. 148 с.
3. Баран В. Д. Черняхівська культура. За матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу. Київ: Наукова думка, 1981. 264 с.
4. Баран В. Д., Баран Я. В. Історичні витоки українського народу. Київ: Генеза, 2005. 208 с.
5. Баран В. Д., Баран Я. В. Походження українського народу. Київ, 2002. 406 с.
6. Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. Київ: Наукова думка, 1991. 144 с.
7. Баран В. Заключение. *Етнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н. э.* Київ: Наукова думка, 1985. С. 157–163.
8. Баран В. Д., Баран Я. В. У пошуках джерел українського народу. Вибрані наукові праці. Київ: ННДІУ, 2011. 800 с.
9. Брайчевський М. Конспект історії України. Київ: Знання, 1992. 208 с.
10. Брайчевський М. Ю. Походження Русі. Київ: Наукова думка, 1968. 224 с.
11. Довженок В. В. Черняхівська культура в історії населення Середнього Подніпров'я. Дослідження з слов'яно-руської археології. Київ: Наукова думка, 1976. С. 63–72.
12. Залізняк Л. Л. Від склавинів до української нації. Київ: Бібліотека українця, 1997. 254 с.
13. Залізняк Л. Л. Нариси стародавньої історії України. Київ: Абрис, 1994. 256 с.
14. Залізняк Л. Л. Походження українського народу. Київ: Бібліотека українця, 1996. 80 с.
15. Залізняк Л. Стародавня історія України. Київ: Темпора, 2012. 542 с.
16. Залізняк Л. Українці: витоки та історичні долі. Київ: Темпора, 2011. 424 с.
17. Ренке Т. Закоханий в українські старожитності. *Українознавство*. 2007. № 3. С. 22–24.
18. Сікорський М. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». *Моє життя – мої музеї...* 2-ге вид., перероб. та доп. Переяслав-Хмельницький: ФОП М. Лукашевич, 2013. С. 111–192.
19. Сікорський М. І. Музеї землі Переяславської. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2004. 40 с.
20. Сікорський М. І., Швидкий Д. Т. На землі Переяславській. Київ: Наукова думка, 1971. 208 с.
21. Українці у світовій цивілізації і культурі: колективна українознавча монографія. Київ: НДІУ, 2008. 400 с.
22. Фігурний Ю. Етнокультурний вимір наукового доробку Михайла Сікорського. *Українознавство*. 2018. № 1 (66). С. 51–62.
23. Фігурний Ю., Шакурова О. Етнокультурні та етногенетичні студії Володимира Барана. *Українознавство*. 2018. № 2 (67). С. 88–107.
24. Фігурний Ю., Шакурова О. Етнокультурні та етногенетичні студії Володимира Барана. *Українознавство*. 2018. № 3 (68). С. 41–61.
25. Фігурний Ю. С. Михайло Сікорський – світоч України. Київ: НДІУ, 2017. 150 с.
26. Шакурова О. В. Основні концепції етногенезу українського народу: вітчизняна історіографія (кінець XIX – початок XXI ст.) / відповідальний редактор Фігурний Ю. С. Київ: Видавець Олег Філюк, 2017. 272 с.

27. Шакурова О. Дослідження генези українського народу у працях М. Брайчевського: радянський період – 2000 р. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 561–565.

REFERENCES

1. BARAN, V. (1998). *Ancient Slavs*. Kyiv: Alternatyvy, 336 p. [in Ukr.]
2. BARAN, V. (2007). *Ethnogeny of the Ukrainian People: A Brief Essay: A Scientific Journalistic Work*. Kyiv: Tovarystvo “Znannia” Ukrainy, 148 p. [in Ukr.]
3. BARAN, V. (1981). *Cherniakhiv Culture. According to the Materials of the Upper Dniester and the Western Buh*. Kyiv: Naukova dumka, 264 p. [in Ukr.]
4. BARAN, V., BARAN, Ya. (2005). *Historical Origins of the Ukrainian People*. Kyiv: Heneza, 208 p. [in Ukr.]
5. BARAN V., BARAN, Ya. (2002). *Origin of the Ukrainian People*. Kyiv: Rylsky Institute of Art Studies, Folklore, and Ethnology Press, 406 p. [in Ukr.]
6. BARAN, V., KOZAK, D., TERPYLOV-SKYI, R. (1991). *Origin of Slavs*. Kyiv: Naukova dumka, 144 p. [in Ukr.]
7. BARAN, V. (1985). Conclusion. In: *Ethnocultural Map of the Territory of the Ukrainian SSR in the 1st Millennium AD*. Kyiv: Naukova dumka, pp. 157–163. [in Rus.]
8. BARAN, V., BARAN, Ya. (2011). In Search of Sources of the Ukrainian People. In: *Vybrani naukovi pratsi* (Selected Scientific Works). Kyiv: NRIUS Press, 800 p. [in Ukr.]
9. BRAICHEVSKYI, M. (1993). *An Abstract of the History of Ukraine*. Kyiv: Znannia, 205 p. [in Ukr.]
10. BRAICHEVSKYI, M. (1968). *The Origin of Rus*. Kyiv: Naukova dumka, 224 p. [in Ukr.]
11. DOVZHENOK, V. (1976). Cherniakhiv Culture in the History of the Population of the Middle Dnieper. In: *Studies in Slavic-Russian Archaeology*. Kyiv: Naukova dumka, pp. 63–72. [in Ukr.]
12. ZALIZNIAK, L. (1997). *From the Sclaveni to the Ukrainian Nation*. Kyiv: Biblioteka ukrainsia, 254 p. [in Ukr.]
13. ZALIZNIAK, L. (1994). *Essays on the History of Ukraine*. Kyiv: Abrys, 256 p. [in Ukr.]
14. ZALIZNIAK, L. (1996). *Origin of the Ukrainian People*. Kyiv: Biblioteka ukrainsia, 80 p. [in Ukr.]
15. ZALIZNIAK, L. (2012). *Ancient History of Ukraine*. Kyiv: Tempora, 542 p. [in Ukr.]
16. ZALIZNIAK, L. (2011). *Ukrainians: Origins and Historical Destinies*. Kyiv: Tempora, 424 p. [in Ukr.]
17. RENKE, T. (2007). In Love with the Ukrainian Antiquity. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 3, pp. 22–24. [in Ukr.]
18. SIKORSKYI, M. (2013). National Historical and Ethnographic Reserve “Pereiaslav”. In: *My Museums Are my Life*, 2nd ed. updated and revised. Pereiaslav-Khmelnytskyi: FOP. M. Lukashevych, pp. 111–192. [in Ukr.]
19. SIKORSKYI, M. (2004). *Museums of Pereiaslav Land*. Nizhyn: Vydavnytstvo “Aspekt-Polihraf”, LLC, 40 p. [in Ukr.]
20. SIKORSKYI, M., SHVYDKYI, D. (1971). *On the Land of Pereiaslav*. Kyiv: Naukova dumka, 208 p. [in Ukr.]
21. Ukrainians in the Global Civilization and Culture. (2008). *Collective Monograph on Ukrainian Studies*. Kyiv: RIUS Press, 400 p. [in Ukr.]
22. FIHURNYI, Yu. (2018). Ethnocultural Dimension of the Scientific Work of Mykhailo Sikorskyi. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 1 (66), pp. 51–62. [in Ukr.]
23. FIHURNYI, Yu., SHAKUROVA, O. (2018). Volodymyr Baran’s Ethnocultural and Ethnogenetic Studies. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 2 (67), pp. 88–107. [in Ukr.]
24. FIHURNYI, Yu., SHAKUROVA, O. (2018). Volodymyr Baran’s Ethnocultural and Ethnogenetic Studies. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 3 (68), pp. 41–61. [in Ukr.]
25. FIHURNYI, Yu. (2017). *Mykhailo Sikorskyi: The Beacon of Ukraine*. Kyiv: RIUS Press, 150 p. [in Ukr.]

26. SHAKUROVA, O., FIIHURNYI, Yu., ed., (2017). *The Main Concepts of the Ukrainian People's Ethnogeny: National Historiography (late 19th – early 21st century)*. Kyiv: Vydavets Oleh Filiuk, 272 p. [in Ukr.]

27. SHAKUROVA, O. (2018). Studying the Genesis of the Ukrainian People in the Writings of M. Braichevskyi: The Soviet Period – 2000. *Molodyi vchenyi* (A Young Scientist), Vol. 5 (57), pp. 561–565. [in Ukr.]

У першій половині I тис. н. е. на теренах України побутувала своєрідна так звана черняхівська археологічна культура. Її особливість полягала у досить-таки високому культурному рівні, що стало наслідком контактів з Римською імперією. Окрім суто наукового зацікавлення черняхівськими старожитностями, з'явився геополітичний аспект. Так, у роки Другої світової війни нацисти визнали цю археологічну культуру виключно німецькою, тим самим безапеляційно включивши терени, на яких мешкали так звані «черняхівці», споконвічними етнічними німецькими землями, сумнозвісним «життєвим простором». У зв'язку з цим на тимчасово окупованій гітлерівцями території України їхні археологи проводили польові дослідження для підтвердження цієї теорії. Враховуючи цей геополітичний бекграунд, після завершення Другої світової війни радянські компартійні ідеологи змушені були впритул зайнятися цією проблемою, щоби знешкодити злочинні інсинуації Третього рейху. Археологи в СРСР отримали чітку вказівку зверху науково обґрунтувати, що це стовідсотково автентична слов'янська культура.